

Transnaționalism

Concept transdisciplinar marcat de ambiguitate, tratat deopotrivă de antropologi, sociologi, politologi, geografi, **T.** desemnează un fenomen plurifațet manifestat la scară globală la finele veacului XX.

Globalizarea capitalismului, decolonizarea și evoluția lumii postcoloniale, universalizarea drepturilor fundamentale ale omului sunt doar câțiva dintre factorii relevanți care au determinat forjarea relațiilor sociale transnaționale.

T. se plasează într-o relație de interdependență cu revoluția tehnologică în transporturi și comunicații, fenomenul migrației, crearea de organizații politice supra-statale precum Organizația Națiunilor Unite sau Fondul Monetar Internațional, crearea de organizații internaționale non-guvernamentale precum Green Peace ș.a. **T.** este asimilat cu criza statului-națiune, afectat „de sus” de capitalul transnațional și organizațiile supranaționale emergente, iar „de jos” de migrația transnațională și cortegiul său de consecințe (Guarnizo & Smith, 1998).

Dacă termenul *internațional* presupune o abordare între națiuni, la nivel guvernamental și diplomatic, termenul *transnațional* pune în paranteze statul național și deplasează accentul pe relațiile instituite de actori non-statali, care construiesc punți peste granițe. Prefixul – *trans* (dincolo de/ peste) implică ideea de mobilitate fizică/virtuală și ideea depășirii unor bariere (ideatice sau concrete).

T. este un fenomen de interconectivitate cu ramificații în plan politic, economico-financiar și socio-cultural. Acesta presupune stabilirea unor conexiuni și interacțiuni peste frontierele statelor-națiune de către un variat repertoriu de subiecți. Cel mai adesea, acești subiecți coexistă și se activează reciproc în transcenderea granițelor: comunități, corporații, mișcări sociale, rețele

sociale, familii, circuite de migrație, identități culturale etc.

T. indică așadar o „morfologie socială” transfrontalieră, care permite prezența simultană în două sau mai multe state prin menținerea unor relații economico-financiare și socio-culturale. Aceasta conduce la crearea unor noi forme de solidaritate și la o identitate care manifestă simultan atașamente multiple și o dublă racordare – „aici și acolo” sau, dimpotrivă, conduce la o deteritorializare – „nici aici, nici acolo”. Crearea comunităților transnaționale are la bază doi fermenți: mobilitate (zboruri *low cost*, multiplicarea rutelor, reducerea timpului unei călătorii și optimizarea condițiilor) și comunicare (TV satelit, internet, telefonie).

T. apare ca o reconfigurare socială care atenuează dihotomia național – străin și exclude imaginea imigrantului dezrădăcinat. **T.** se plasează la antipodul diasporiei, care presupune o despărțire traumatizantă, nostalgia pentru acasă, teama că identitatea culturală proprie se va pierde ca urmare a contactelor cu „cealaltă” cultură. **T.** se pliază pe ideea de sincretism, pluralism cultural, bricolaj, hibriditate. Comunitatea turcă din Germania, comunitatea indiană din Marea Britanie, comunitatea algeriană din Franța sunt doar câteva exemple în acest sens.

Corporațiile transnaționale, care se extind asemenea unei rețele pe glob, fluxurile de capital, mărfuri și informații, remitențele efectuate de migranți către țara de origine, investițiile transmigranților în patrie, menținerea contactului cu rudele și prietenii rămași acasă, dobândirea unor drepturi în țara gazdă (acces la sănătate, acces la educație, drept de proprietate, drept de vot, cetățenie) etc. – sunt tot atâtea forme de manifestare a **T.**

BIBLIOGRAFIE

- *** *The Palgrave Dictionary of Transnational History. From the mid-19th century to the present day*, Edited by Akira Iriye, Pierre-Yves Saunier, Palgrave Macmillan, 2009.
- Guarnizo, Luis Eduardo, Michael Peter Smith, „The Locations of Transnaționalism“, în *Transnationalism From Below*, New Brunswick, Transaction Publishers, 1998, pp. 3-31.
- Koopmans, Ruud, Paul Statham, „How national citizenship shapes transnationalism: migrant and minority claims-making in Germany, Great Britain and the Netherlands“, în Christian Joppke & Ewa Morawskaeds, *Toward Assimilation and Citizenship. Immigrants in Liberal States*, London, Palgrave, 2003, pp. 195-238.
- Vertovec, Steven, „Conceiving and Researching Transnationalism“, în *Ethnic and Racial Studies*, vol. 22, n. 2, 1999, pp. 447-462.

Interculturalism

După cum indică prefixul *inter-*, **I.** presupune existența unor contacte *între* culturi distincte, adică dialog și reciprocitate. Astfel de contacte, dimpreună cu strategiile de aplicare și formele lor de manifestare, sunt cercetate în cadrul unor discipline precum antropologia culturală și studiile culturale.

Anul 2008 a fost declarat *Anul Dialogului Intercultural* în Uniunea Europeană. Întrucât dialogul este condiționat de capacitatea de a comunica într-o limbă străină, **I.** este adesea corelat cu *multilingvismul*. Implicit, **I.** se plasează în raport de antinomie cu *melting pot*.

I. figurează în glosele explicative ale actualei configurații sociale, economice și politice, fiind un imperativ generat de o dublă prefacere: „omul rădăcinilor“ a devenit „omul antenelor“, iar elementul distinctiv pierde teren în fața factorilor cu virtuți coagulante (Păuș, 2007: 7). Această metamorfozare este expresia unei rupturi față de secolul XX – un „secol al extremeilor“ (Eric Hobsbawm), un „secol al ideologiilor“ (Karl Bracher), un secol al războaielor mondiale, al violenței nutrite din intoleranță și discriminare. *Comunicarea interculturală*, dialogul ca valoare a secolului XXI, propune tocmai reversul acestor concepte – *toleranță, nondiscriminare* – și atenuarea până la anihilare a perimatelor

scindări economice (pe axa Nord-Sud), a vetustelor polarizări ideologice (pe axa Est-Vest) ori marcate pe criteriile etnice (Păuș, 2007: 8).

Recrudescența fenomenului migrației, deplasarea din rațiuni economice a unor mase de oameni și criza identitară provocată de deșurăcinarea acestora relevă o nouă trăsătură a epocii contemporane, anume *glocalizarea* – care presupune coexistența a două fenomene antinomice, *globalizarea* tehnico-economică și *localizarea* culturii. În întreteserea de identități și alterități astfel urzită apar deopotrivă xenofobia (respingerea celuilalt) și pluralitatea (acceptarea diversității fiecărui individ și a drepturilor sale), ca două fațete ale aceleiași monede. Această realitate impune redimensionarea conceptului de educație, astfel încât să concilieze conservarea rădăcinilor cu provocările integrării într-o societate pluralistă. Necesitatea gestionării problemei migrației și a integrării culturale a determinat stăruința Uniunii Europene pe dimensiunea educativă, esențială în procesul de fixare a reperelor identitare și mecanismelor de percepere și reprezentare a *celuilalt*.

Uniunea Europeană propune forjarea unei identități compozite, care adună laolaltă specificități etnice/naționale. Acestea, prin simpla interacțiune, și-ar putea asigura

reciproc sporirea capitalului cultural și spiritual, iar noua identitate culturală europeană s-ar crea nu prin eludarea specificității, ci printr-o deplasare a accentului pe egalitatea în drepturi (dreptul la viață, dreptul la educație ș.a). Astfel, *comunicarea interculturală* (între indivizi care participă la diferite sisteme culturale) se prezintă drept strategie de prevenire și combatere a atrocităților veacului apus. Mijloacele de implementare a **I.** sunt reprezentate de programele educative, de *educația interculturală* care propune o abordare pozitivă a diversității și pluralismului.

Politologul Giovanni Sartori definește pluralismul drept „o viziune despre lume care apreciază pozitiv diversitatea, dar nu este o fabrică de diversități, o *diversity machine*“ precum multiculturalismul. Astfel, pluralismul conduce la atenuarea diferențelor prin interferențe sociale și culturale, în vreme ce multiculturalismul le accentuează prin clivaje (Sartori, 2007: 100, 103). A-

cesta este și motivul pentru care Giovanni Sartori pune accent pe respect și toleranță, recuzând „politica recunoașterii“ – promovată de cercetătorul britanic Charles Taylor, care afirmă că toate culturile merită nu doar respect, ci „respect egal“. Ori, în optica lui Sartori (și nu numai), „a atribui tuturor culturilor o valoare egală echivalează cu a adopta un relativism absolut care distruge noțiunea însăși de valoare“ (Sartori, 2007: 65).

Educația interculturală conduce așadar la atenuarea dihotomiilor, la acceptarea alterității, la înlăturarea prejudecăților, la cunoașterea empatică a celuilalt. Esențială este în acest demers voința politică, instituționalizarea **I.**, promovarea *educației interculturale* ca doctrină oficială a Uniunii Europene, menită să armonizeze diversitățile și să convertească *toleranța pasivă* în *toleranță activă*. Astfel, **I.** apare ca răspuns la criticile față de politica multiculturalismului.

BIBLIOGRAFIE

- Meer, Nasar, Tariq Modood, „How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism“, în *Journal of Intercultural Studies*, London, Routledge, 2011, pp. 1-22.
- Păuș, Viorica Aura, „Comunicarea interculturală – o provocare a lumii contemporane“, în *Comunicare interetică și interculturală*, București, Ars Docendi, 2010, pp. 7-20.
- Sartori, Giovanni, *Ce ne facem cu străinii?*, București, Humanitas, 2007.
- Taylor, Charles, „The Politics of Recognition“, în David Theo Goldberg ed., *Multiculturalism. A Critical Reader*, Oxford, Blackwell, 1994, pp. 75-107.

Multilingvism

Concept cu triplă accepție, **M.** indică coexistența mai multor limbi într-un areal dat, abilitatea unei persoane de a comunica (verbal și în scris) în două sau mai multe limbi străine, precum și politica instituită de Uniunea Europeană în domeniul lingvistic.

Politica europeană definește **M.** ca *parte din codul genetic al Uniunii Europene*. Primul regulament adoptat de Consiliul Comunității Economice Europene (15

aprilie 1958) stabilea ca limbi oficiale ale instituțiilor sale germana, franceza, italiana și olandeza – limbile țărilor fondatoare (Germania, Belgia, Franța, Italia, Luxemburg și Olanda). Principiul parității lingvistice s-a aplicat cu fiecare extindere a Uniunii Europene: engleză, daneză și irlandeză (1973); greacă (1981); spaniolă și portugheză (1986); finlandeză și suedeză (1995); estonă, maghiară, letonă, lituaniană, malteză,

polonă, cehă, slovacă și slovenă (2004); română și bulgară (2007); croată (2013).

Prin politica sa lingvistică și culturală, Uniunea Europeană tinde să armonizeze 503 milioane de cetățeni, 28 de state membre, 3 alfabete, 24 de limbi oficiale, peste 60 de limbi regionale sau ale minorităților, limbi ale imigranților extra-comunitari. De aici și ocurența sintagmei oximoronice *unitate în diversitate* – deviza Europei.

Competența lingvistică într-o limbă străină figurează între cele 8 *competențe-cheie* care asigură cetățeanului european capitalul cultural, capacitatea de inserție socială și competitivitatea pe piața forței de muncă. Abilitatea de a comunica în diferite coduri lingvistice și de a pătrunde astfel în diferite spații culturale nu reprezintă doar o extraordinară achiziție spirituală, ci conferă o șansă în plus pe piața muncii. **M.** a încetat astfel să mai fie un simplu act cultural, devenind un indicator cu multiple consecințe practice în condițiile mobilității cetățenilor europeni și migrației.

Conștientizarea acestui fapt s-a reflectat într-o serie de inițiative și acțiuni concrete la nivelul politicii girate de Uniunea Europeană: în anul 1992, la Strasbourg, s-a semnat *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare* (în vigoare din anul 1998); în anul 2000, la Nisa, s-a semnat *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, care prevede la Titlul III, Egalitatea, egalitatea în drepturi, diversitatea culturală, religioasă și lingvistică (art. 22); din anul 2001, la 26 septembrie, se sărbătorește *Ziua europeană a limbilor*; în anul 2002, s-a fixat *obiectivul Barcelona* (comunicarea în „limba maternă + 2”); în anul 2005, **M.** a fost inclus în portofoliul Comisarului European Ján Figel, responsabil pentru *Educație, formare, cultură și tineret*; tot atunci, s-a fixat *Un nou cadru strategic pentru multilingvism* și s-a creat *Observatorul european al plurilingvistului*; în anul 2007, odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, președintele Comisiei Europene, José Manuel Durão Barroso, a încredințat *multilingvismul ca portofoliu european de sine stătător* lui Leonard Orban (2007-2010); anul 2008 a fost declarat *Anul european al dialogului intercultural*;

în același an, s-a emis documentul intitulat *Multilingvismul: o valoare a Europei și un angajament comun*; în anul 2010, s-a semnat *Tratatul de la Lisabona*, care cuprinde la Titlul XII, *Educația, rezoluții privind formarea profesională* (art. 165).

Sondajul Eurobarometru din anul 2006 privind competențele lingvistice ale europenilor indica faptul că în state membre precum Irlanda (66%), Regatul Unit (62%), Italia (59%), Ungaria (58%), Portugalia (58%) și Spania (56%) majoritatea populației vorbea exclusiv limba maternă. Ca o consecință a acestei constatări, în același an 2006, președintele Comisiei Europene, José Manuel Durão Barroso, reafirma obiectivele **M.**: „promovarea diversității lingvistice și a învățării limbilor străine”. Programele *Lingua*, *Comenius*, *Leonardo da Vinci*, *Erasmus* au devenit un instrument în atingerea acestui țel. De asemenea, fixarea unui cadru european comun de referință în domeniul limbilor străine (CECRL) și Noul Program Cultura (2007-2013) au adus un aport în acest sens.

Dincolo de declararea acestor obiective și de acțiunile concertate în direcția îndeplinirii lor, au existat voci care au exprimat convingerea potrivit căreia **M.** ar condiționa procesul de integrare europeană. În anul 2008, Sandra Pralong, membră în comisia Amin Maalouf pentru **M.**, creată la cererea Comisiei Europene, remarcă că „gestionarea alchimiei multilingvistului poate, în timp, face sau desface Europa”. Cu toate acestea, în ultimii ani s-a înregistrat o stagnare în afirmarea **M.** ca politică a Uniunii Europene, dacă nu chiar un regres – după cum semnalează jurnalista Iulia Badea Guéritée.

M. nu mai figurează ca portofoliu distinct, ci este inserat în departamentul *Educație, cultură, multilingvism și tineret* condus de Androulla Vassiliou. Mai mult, în ciuda unei opinii cvasiunanime (98%) privind importanța cunoașterii limbilor străine, exprimate la sondajul Eurobarometru din anul 2012, doar 54% dintre europeni pot comunica într-o limbă străină. Acest tablou al **M.** în Europa pare să indice abandonarea atât de des reiteratului „obiectiv Barcelona”.

BIBLIOGRAFIE

- Guéritée, Iulia Badea, *Caut multilingvism, pierdut pe drum, recompensă inestimabilă* – <http://www.presseurop.eu/ro/content/blog/4012161-caut-multilingvism-pierdut-pe-drum-recompensa-inestimabila> – accesat la 1 mai 2014.
- Kró, Marcin, *Multiculturalismul este oare depășit?*, <http://www.presseurop.eu/ro/content/article/4004291-multiculturalismul-este-oare-depasit> – accesat la 1 mai 2014.
- Pralong, Sandra, „Anti-Babilon. Poate multilingvismul consolida Europa?“, în *Revista* 22, 27/02/2008 – accesat la 1 mai.
- http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_ro.htm – accesat la 1 mai 2014.

Globish

G. este reversul multilingvismului. Este un neologism rezultat din contopirea cuvintelor din expresia *Global English*, introdusă în vocabularul Relațiilor Internaționale de Jean-Paul Nerrière, la cumpăna dintre milenii.

Din cele aproximativ 7 000 de limbi și dialecte inventariate pe Glob, se estimează că doar 50% au șansa de a supraviețui secolului XXI. Dincolo de cauzele naturale care conduc la această sumbră statistică, fenomenul *globalizării* și influența marcată a anglicismelor contribuie neîndoios la nivelarea limbilor.

G. tinde să devină „dialectul mondial al mileniului trei“, o nouă *lingua franca* – după cum afirmă Nerrière. Nu este vorba de utopia reconstituirii limbii adamice sau de „căutarea limbii pierdute“ (Umberto Eco). **G.** se prezintă ca fiind expresia pragmatică a nevoii de comunicare la nivel internațional în turism, comerț, tehnologie, afaceri, comunicații, diplomație etc.

După ce indianul Madhukar Cogate propusese o versiune simplificată a limbii engleze, care afecta însă nivelul fonetic al limbii (1998), francezul Jean-Paul Nerrière

a propus o versiune a limbii engleze cu un lexic redus la circa 1 500 de cuvinte și o structură morfo-sintactică elementară, respectând însă ortografia și pronunția specifică limbii engleze standard.

„Engleza decafeinată“, „engleza fără colesterol“, „engleza light“, „engleza low-cost“ sunt doar câteva dintre sintagmele prin care s-a definit această versiune simplificată. Jean-Paul Nerrière precizează faptul că **G.** nu este o limbă (vehicul al unei culturi), ci un instrument de comunicare lingvistică la nivel internațional.

Robert McCrum insistă asupra faptului că **G.** nu este *pidgin English*, adică un cod lingvistic hibrid, alterat, rezultat din contaminarea limbii engleze cu elemente specifice limbii indigene vorbite de o populație colonizată, ci o engleză minimală, cu fraze coordonate simple (fără subordonate), fără topică savantă, fără figuri de stil, fără metafore. În opinia sa, **G.** nu se prezintă ca expresie a unei *Pax Americana*, nu are conotații ideologice. Menirea sa declarată ar consta exclusiv în eficacitatea comunicării la nivel internațional între vorbitori nonanglofoni.

BIBLIOGRAFIE

- McCrumb, Robert, *Globish: How the English Language Became the World's Language*. New York, W. W. Norton, 2010.
- Nerrière, Jean-Paul, David Hon, *Globish The World Over*, International Globish Institute, 2009. <http://www.globishfoundation.org> – accesat la 10 mai 2014.
- <http://www.mngogate.com/e02.htm> – accesat la 10 mai 2014.

Melting Pot

MP figurează în studiile despre imigrație și etnicitate ca un model de integrare. Acest concept redă ideea de asimilare a imigranților din Statele Unite ale Americii. Este, prin urmare, un sinonim pentru *americanizare* și o metaforă pentru deviza *Ex pluribus unum* (Din mai mulți, unul).

Conceptul a fost teoretizat în anii 1920-1930 de Școala de Sociologie de la Chicago, însă popularitatea sa se datorează scriitorului britanic de etnie iudaică Israel Zangwill (1864-1926), autorul piesei *The Melting Pot*, reprezentată pe Broadway în anul 1908. Protagonistul piesei *The Melting Pot*, David, un tânăr evreu emigrat în Statele Unite, definește America drept „the great Melting-Pot where all the races of Europe are melting and re-forming“ (Zangwill, 1909: 37). Acesta sintetizează, prin traiectoria sa, o idee mai veche potrivit căreia America era un tărâm al făgă-

duinței (*promise land*) în care oportunitatea egală de șanse se constituia în dogmă.

MP este creuzetul pluriethnic american, recipientul în care se topesc și fuzionează elemente eterogene care ajung să alcătuiască o structură unitară, omogenă. Altfel spus, **MP** desemnează – într-o accepție pozitivă – un amalgam de particularisme, de diverse etnii, unite într-un mozaic, în cadrul căruia fiecare piesă are însemnătatea și identitatea sa raportată la întreg.

Fisurile acestei simbioze utopice au apărut ca urmare a preeminenței WASP – *White, Anglo-Saxon and Protestant* (alb, anglo-saxon, protestant). Acestea au luat adeseori aspectul dublei conștiințe/*hyphenated americans* (afro-americani, latino-americani ș.a), al rezistenței sau al marginalizării.

Ideea eșuării acestui tip de aculturație, înlocuită cu retorica multiculturalismului, este tot mai pregnantă.

Carmen Burcea

BIBLIOGRAFIE

- Glazer, Nathan, Daniel P. Moynihan, *Beyond the Melting Pot: the Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*, Cambridge, Harvard University Press, 1963.
 Glazer, Nathan, *We Are All Multiculturalists Now*, Cambridge, Harvard University Press, 1997.
 Zangwill, Israel, *The Melting Pot*, New York, MacMillan, 1909.